

Мр ДРАГАН СУБОТИЋ

**МИЛЕВА ЛАЗОВИЋ — ПЕТКОВИЋ У СОЦИЈАЛДЕМОКРАТСКОМ
ПОКРЕТУ СРБИЈЕ**

МР ДРАГАН СУБОТИЋ
УУ 11000 Београд
Суворовска 28

УДК 327.32 (497.11)
„18/19“:929

О женском социјалдемократском покрету Србије мало је писано, а архивска грађа веома је оскудна.¹ Историјска синтеза на микро-плану до сада је обухватила ниво категорија „социјалдемократски покрет“, док је истраживање грађе о истакнутим женама социјалдемократима из разних крајева Србије тек на почетку.

О „женском питању“, као друштвеном питању, Светозар Марковић седамдесетих година XIX века пише „да није за нас прерано, већ је оно прво које треба ставити на дневни ред“.² Димитрије Тучковић, пак, 1910. године, у низу чланака поздравља, оснивање женског социјалдемократског покрета и покретања листа „Једнакост“. Међутим, овај пут од феминистичког до грађанског, односно пролетерског, женског социјалдемократског покрета у чачанском крају имао је особене облике и садржаје, често настале као израз неких широк збивања у српском грађанском друштву. Наиме, након оснивања „Женског друштва“ 1875. године у Београду и покретања листа „До-

маћица", и у Чачку је основана подружница, а касније, након 1903, и подружница „Кола српских сестара", најпознатијег женског друштва у Србији. Организовање жена социјалдемократа, тачније стварање пролетерског женског покрета у оквиру феминистичког покрета Србије, у Чачку је везано за личност и дело Милеве Лазовић — Петковић.

Ова знаменита жена социјалдемократа рођена је 1882. године у Чачку, у породици Лазовић (пореком из села Лознице). У Чачку је завршила четири разреда гимназије, а у Крагујевцу и две године Више женске школе. Пошто је ова школа укинута и у Београду отворена Женска учитељска школа, из материјалних разлога није одмах наставила школовање. То је учинила тек 1904. године — као ванредни слушаалац Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Још као професор гимназије у Чачку, уочи балканских ратова, истицала се као пропагатор социјалдемократских идеја, с којима се упознала у студентским данима — у Клубу социјалиста великошколаца.³ „Ђачки родитељи, кад су чули да је Милева социјалиста, били су против ње као и сам њен колегијум. Доста је патила од те поједине мржње, али није клонула“.⁴ Ипак, то није омело ову истакнуту социјалдемократкињу, да на првомајским прославама буде у радничкој поворци, често говори на митинзима обесправљених радника на Великој пијаци, што се сматрало нечувеним поступцима у грађанском друштву, оптерећеном свакојаким предрасудама у погледу социјалног статуса жене. Под утицајем Милеве Лазовић, ученици Чачанске гимназије, популарно називани „дрвени гардисти“, поводом штрајка рудара у Вршкој чуки, јануара 1908. године, „сакупили су 6,45 динара и послали свесним друговима“, чиме су манифестовали класну солидарност и исказали приврженост социјалистичким идејама. Као активиста Синдикалног већа и дугогодишњи раднички трибун, Милева Лазовић је крајем 1909. године примљена у чланство ССДС на основу одлуке Главне партијске управе, што је било уобичајено са интелектуалцима које су предлагале месне организације. Наредне године удала се за Тасу Петковића, монополског чиновника, истакнутог социјалисту, иначе сестрића Светозара Марковића.⁵ На прослави првомајског празника, 1910. године, пред око 600 радника, на весељу, поподне, у парку поред Западне Мораве, говорила је и „Милева Лазовић о женском питању“.⁶ У јуну 1909. изабрана је за књижевничара месне организације ССДС, а наредне 1910. године радници су је „једногласно изабрали за секретара месне организације ССДС“.⁷

Најзначајнија делатност Милеве Лазовић — Петковић односи се на организовање курса за описмењавање радника крајем новембра 1909. Она се, напиме, као професор немачког језика и један од ретких интелектуалаца, посветила просветном раду међу радницима. Од укупно 18 заинтересованих, 14 полазника завршило је алфаветски течај, први овакве врсте у овом делу Србије. Често је окупљала радничку децу „и недељом, када је била слободна, водила их је ван града на Бедем и учила да певају радничке песме. Иначе, била је душа радничког покрета у Чачку“ и у том моменту једина жена која је политички радила веома интензивно. Све што су радници научили „о научном социјализму и савременом радничком покрету, сазнавали су преко ње“. „Бавила се и превођењем напредне литературе“. ⁸ Заједно са Тасом Петковићем, Ратком Пенезићем и Ђорђем Протићем, држала је предавања и на партијској вечерњој политичкој школи, основаној 1906. године, при партијској организацији, у просторијама кафана „Цар Лазар“, а у време штрајка у Овчарско-кабларској клисури одлазила је међу раднике и држала политичке говоре.

Захваљујући њеном раду, у Чачку је после 1910. године било чак десетак жена чланова ССДС, а лист „Једнакост“, гласило жена социјалдемократата Србије, имао је у вароши чак 40 претплатника.⁹

На Првој земаљској конференцији жена социјалдемократата Србије социјалдемократкиње из чачанског краја представљала је Ковиљка Ђурић.

Захваљујући бројним активностима ове пролетерске женске организације, уочи балканских ратова, 20 радница се окупљало око социјалистичког покрета.¹⁰

У току првог светског рата Милева Лазовић — Петковић живела је у Чачку, а након рата, као социјалиста, прогањана је и често била принуђена да мења места службовања. Тако је била наставница у Тетову, Јагодини, Панчеву и Краљеву. Од 1929. живела је у Београду, где је до пензионисања 1941. године радила у Женској учитељској школи као професор немачког језика. Последње године живота провела је у Београду, где је умрла 21. јануара 1954. Поводом њене смрти „Чачацки глас“ објавио је некролог, у коме се, поред осталог, каже: „Била је познати политички радник, свим својим бићем дисала је за ствар радничке класе и уносила је огромну енергију радећи несебично за интересе радничке класе“.

Једна целовитија оцена политичке делатности Милеве Лазовић — Петковић у српском грађанском друштву, нарочито у једној средини која је одисала паланачким менталитетом (где се улога жене

поимала као „добре домаћице, мајке и раднице“, без њеног ширег уплива у друштвене послове), мора се везивати за настанак и развој социјалистичког и радничког покрета у Чачку. Тиме се најбоље објашњава социјална еманципација жене у друштву, чији је предводник у чачанском крају била Милева Лазовић — Петковић, интелектуалка, социјалдемократкиња, следбеница учења Светозара Марковића и Димитрија Туцовића, савременица Стојанке Цанке Јовановић, Љубице Ивошевић и Надежде Вељковић, које су обележиле историју социјалистичког женског радничког покрета у Србији.

У женском социјалдемократском покрету Србије, личност и политичко деловање Милеве Лазовић — Петковић, заузима достојно место, а када је реч о чачанском крају — она се може убројити међу најистакнутије социјалдемократе.

Примљено 28. V 1989.

НАПОМЕНЕ

1. О женском феминистичком покрету у Србији, његовом настанку и развоју, констатовано је више писаних извора: „Манифестације у част српских жена — њихов културни рад за 50 година 1875—1925“ приредио Борђе Војферт, Београд, 1926; Љубица Марковић, „Почети феминизма у Србији и Војводини“ (прештампано из: „Женски покрет“, 1933, бр. 7—8 9—10, Београд, 1934); Никола Јовановић, „О српској девојци“, Београд, 1912; Тихомир Борђевић, „О српским женскињама“, Београд, 1912; Перо Слијепчевић, „Улога жене у нашој култури“, Београд, 1921; Томићевић, „Политичка и јавна права жене“, 1901; др Дон Трбојевић, „Женско питање“, 1902; Ана Божић, „Положај жене у приватном праву“, Београд, 1939; Алоизије Штеби, „Почетак организованог рада жена у нашој земљи“, Гласник југословенског женског савеза, год. III, бр. 7, Београд, 1937; Марија Велимировић, „Драга Дејановић и Милица Стојановић“, „Жена данас“, 15, Београд, 1938.

2. „Је ли жена способна да буде равноправна са човеком“, „Млада Србадија“, 12. април, 15. мај 1870. Један од тумача Светозаревог теоријског наслеђа, Јован Скерлић, у делу „Светозар Марковић, његов живот, рад и идеје“ (Београд, издање из 1966), сматра да „Марковић схвата феминизам као старији буржоаски феминисти, и он више тежи да подигне жену из повлашћеног положаја, него помогне жени радници, и цео је његов феминизам више јуридички и етички, но социјални и економски“ (стр. 265).

3. „Сећања социјалиста чачанског краја“, стенографске забелешке, ИА Чачак.

4. Фонд Милеве Петковић Лазовић, ИАЧ.

5. Исто.

6. Мр Драган Суботић, „Друштвено-економски положај радничке класе у Чачку 1906—1910“, Зборник радова Народног музеја у Чачку, 1986.

7. Мр Драган Суботић, „Раднички покрет у Чачку до 1915. године“, Зборник радова Народног музеја у Чачку, 1987.

8. Као под 3.

9. „Једнакост“, Београд, бр. 4, 16. новембар 1910, бр. 20, 16. септембар 1911. године.

10. Исто.